

Տարեկան գին կանխիկ 100
Վեցամսեայ 52 1/2
Պոլսէն դուրս գալով Լուս
գիրքուն փողովայն ծախքը
առնողին վրայ է:
Այս Լուս գիրքը ամէն շաբաթ
օրերը կը հրատարակուի:

ԿՈՆՍՏԱՆՍՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԼՐԱԳՈՐԾ

ԲԱՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԵՐԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԲԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ

Իր շահին համար լուր մը հրա
տարակել ուզողը պիտի վճարէ
տողին 40 փարցոյ:
Կորստիկ գրող ծանուցումը
ձիւն է:
Պոլսէն եկած նամակներուն
փողովայն ծախքը խրկողը պի
տի վճարէ:

ԲԱՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ ՈՒ Ր Ե Ր

ՊՕԼԻՍ 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

Լրդէն խմբուցած էինք Վճարայի խումբով թիւ
նը և թիւապարտերն կառավարիչ վսեմափայլ Հա
միւ փաշային քանքը այս խումբով թիւնը հանդար
տեցրեալ համար:

Սիկէ խաւրուած կանոնաւոր զօրաց գունդը
դեռ չի հասած արդարաւորութեան գլուխ քէօր Հիւ
սէյին պէյը չի գիմանալով յիշեալ փաշային բռնած
զօրաւոր ծամբուն առեւ գլուխ փախեր է և այ
սօր այն կողմերը նորէն մեծ խաղաղութեան ու ան
գործութեան մէջ են: Ուստի Վ Ե հափառ արքայն
ի նշան շնորհակարութեան արանակու թուր մը
խաւրեց վսեմափայլ Հալիլ փաշային: Թնդանօգա
ծիք զօրաց գնդապետ Սուլթան փաշային հետ:

Վսեմապետ Լրաբայի բանակին սպարապետ
Նամիք փաշային ալ պարգեւ ըրաւ իւր խոհեմ ու
խելացի շարժումներովը: Վարդապետին մէջ մեծ
խաղաղութիւն մտցրեալ համար:

Ուսմէլի խալաֆէր Վարդապետին Եֆէնտին
հասարակաց կը թուլեան խորհրդին անդամ ա
նուանեցաւ:

Համիտ պէյը որ բարձրադաս Սէֆհիտ Վի
փաշային հետ մինչեւ Ալիպաշայի ուղեկից եղաւ
անցեալ շաբթու հոս վերադարձաւ և խիտն վե
հափառ Վրբային ներկայացաւ իւր կատարած պաշ
տօնին պատմութիւնը ընելու:

Պէյօղլու մեծ գերեզմանատանը մօտ շինուած
ղինուորական դպրոցին սկընսեալութեան հանդէ
սը մօտերս պիտի կատարուի և վեհափառ Վրբայն
ալ հոն պիտի ներկայ գտնուի:

Սէֆհիտ Պ. Վասպարին և Քալէօլիին նը
ղանի էֆէնտի շնորհեց վեհափառ Վրբայն որոնց մէ
կը արքունի պալատին բժիշկն է և միւսն ալ Վա
լախա սարայի դատաւոր: Վրբայն անձինքն ալ
արքունի պալատը հրաւիրուեցան և իրենց պարգեւ
ըր Վրբային իսկ ձեռքէն ընդունելու արժանացան:

Լիւթիւլաբէթի օր բարձրադասին Հիւսէյին
փաշան վերստին Վ խիտնի գաւառին ընդհանուր
կառավարիչ անուանեցաւ:

Խարբուլթի ընդհանուր կառավարիչ Վիլ փա
շան վեհափառութեան աստիճանի հասաւ:

Վեհափառութեան պաշտօնով Պէնլին գըտնը
վող Շէֆքէթ պէյը պէյլիճի անուանեցաւ:

Օսմանեան տէրութեան կողմէն Վ Ե նա գոր
ծակալ գտնուող Սամի Եֆէնտին վերադարձաւ Շէֆ
քէթ պէյին պաշտօնը սխալ կատարէ առանց Պէն
լին երթալու մինչեւ որ այս քաղաքը նստելու մէ
կը որոշուի:

Սիկէն ուր վերադարձաւ Շէֆքէթ պէյը դա
նէ պէյլիճի-Իսկան պաշտօնը Վրբի պէյին յանձնը
ւեցաւ:

Համիտ Լիւթիւլ Եֆէնտին Կէֆէրպարի դըրատան
տեսուչ կարգեցաւ:

Լիւթիւլ ըստած գրատան նախկին տեսուչ
Վէշէթ Եֆէնտին Վապարի Կէֆէրպար անուանեցաւ:

Սայտա գաւառի նախկին Կէֆէրպար Նուրի
Եֆէնտին Ուսմէլի Կէֆէրպար կոչուեցաւ:

Պ. Քալէօլիին Բարաթօտօրին Վալախա
սարայի բժշկականութեան գալոցի թանգարանը
հարստացրելու համար բնական պատմութեան վե
րաբերեալ հարուստ քանակ քանքը բերու
Ալիպաշային ինչպէս են կարմիր ծովու և Վրբայ
գետի խելքին և ասոնց քաղաքները, նաեւ
կեդրոյ կերպ սղորները ու ճճիները և այլն:

Հասարակաց աղէտայի բան մը պատահելու ըւ
լայ նէ՛ շատ մարդու բարբ երեւան կ'ըլլայ. աղէ
կի ալ գէշ ալ օրինակներ կը տեսնուին. որդէս թէ
ամէն մէկը իրեն բարբը ինչպէս ըլլալ հասկըցնե
լու համար ասանկ մէկ առիթի մը կ'ընդգրտէ: Այս
ըստաներու մէկ երկու օրինակ հոս գնեմք:

Վնջածները Պէշքէթաշ փաշայ ճահալէսի ըստած
թաղը կրակ ըլլալ ըրաբայ 12 թուոյն մէջ ծանու
ցինք: Այս թաղը օպալա մը կար. այսինքն անեւ
փողոց (չըխմաղ սօխախ) մը, որուն մէջն տները ա

մէնն ալ Հայոց աղէտն աղքատ մարդիկ կը բնակե
ին: Սէկ կողմը մէկ տան մը ընդարձակ պարտէզն
էր. փողոց չկար. միւս կողմը միայն փողոցը կ'եւ
լէր. ուստի կրակին ատենը օպալաին մէջ գտնուող
մարդոց փախչելու և աղաւթելու ճամբայ միայն այն
կար: Թաղին միւս ծայրի տունը՝ ասկէջ ժամանակ
մը առաջ, արքունի պալատին գրադիր արժանապա
տիւ Պէրիտ Եֆէնտին առած էր. և իր ուղած
կերպով թէ տունը և թէ պարտէզը նորոգել աը
ւեր էր շատ ստակ խարճելով. բայց պարտէզին այն
օպալաին կողմը բացված գուռը, թէպէտ իրեն պէտ
քի բան մըն ալ չէր, գոցել չի տուաւ. չէ թէ մէկ
մասնաւոր գլխով մը ունենալով, այլ միայն անիւ
կայ մտածելով՝ որ քայլած գուռ մըն է, գոցել ա
ղէկ չէ: Այս գրանս բայ մնալ թէ այն թաղին
խղճալիներուն աղաւթութեանը, և թէ Պէրիտ Ե
ֆէնտին աղաւթական մարդասիրութիւնը հաշակ
վելուն պատճառ մը եղաւ, ինչպէս որ հոս պիտի
պատմեմք:

Փաշայ ճահալէսին կրակը օպալաին փողոցին
բերնի տներուն մէկէն ելաւ. ուստի թէ կրակէն
և թէ հոն դիմած մարդոց բաղմունքէն անհը
նար էր որ օպալաին մէջն տներէն բան աղաւթէր.
մարդիկ ալ շատ դժուր կ'աղաւթէին. ի հարկէ կրա
կին մէջ մնացող երեք աղաւթողին շատ կ'ըլլար:
Լիւթիլայ տեսնելով Պէրիտ Եֆէնտին շատ մը պար
տէզին գուռը բացաւ. կրակի վտանգի մէջ եղող
ներուն թէ անձինքը և թէ ինչքը հոն առաւ. և
երբ տեսաւ որ կրակը ետեւէն կ'ըստիպէ, և փոխ
չողները դուռէն չի կրնալով սղորմը իրար կ'ախ
կրուեն, շուտ մը կրակին առջեւի տները փրկը
ներաւ համար եկած լաւճիկներէն քանի մը հագի
կանչեց, հրաման ըրաւ որ գրանը երկու կողմի պա
տերէն բաւական տեղ փրկընեն, որ փախչողներուն
և տան կարասիք փախչողներուն անցուղարձը
գիւրին ըլլայ:

Լրաբայի կարգադրութեան կրակը է որ այսքանս
ալ մարդասէր գլխով մարդու մը բաւական տե
սէն. բայց Պէրիտ Եֆէնտին ասիկայ բաւական չի
տեսնեց: Ներս մտաւ իր խոհակերէն աղաւթողը որ
այս խղճերուն կերակուր հասցընէ. քիչ ատենէն
սեղաններ շտկողներ, երբ որ կրակն ալ կատար
եալ մարեր էր, և ճամբէ մարդ կորսնցուցած ին վը
րայ կը ցաւէր, կերակուրները գալ սկըսան: Ներս
կուր ուտելու մարդիկը ամէն ալ հայադիք բարե
պաշտ խղճեր, օրը վերացման խաչի պահ. և
կերակուրները ամէն ալ ուտիքի կերակուր.
Հայերը գտնել օրինապահութեամբ չուղեցին
պահներին աւրել, կերակուրներուն ձեռք չեւ
կընցուցին: Այս բանս Պէրիտ Եֆէնտին ականջը
հասաւ նէ՛ անիկայ ամենեւին մոքէն չանցուց այն
առաջին անգամի եղած ծախքին պարտք տեղի եր
թալ. խոհակերէն հրաման ըրաւ որ շուտ մը եր
թալ ձիւթով (ղէթ) ձիւն եղողով կերակուրներ պատ
րաստէ. և գրեթէ ներսով կը խնդրէր խղճերէն,
այն օրը պահք ըլլալին չգիտնալուն համար: Հրա
մանը սղորն որ հնար էր նէ շուտով կատարվեցաւ.
այն տաւապեալ բաղմունքիւն այն գիւրդան ալ
միւս օրվան ալ կերակուր և տեղ գտան. և մինչև
օրս տակաւին քանի մը մարդ իրենց ընտանիքով
նոյն պարտէզին ընտանիքը կը բնակէին: Պէրիտ Ե
ֆէնտին ինքն ալ ուրախ սրտիւ Վստուծոյ գոհու
թիւն կը մատուցանէ՝ որ այսքան մարդոց աղաւթե
լուն պատճառ ըլլալու: Վստուած զինքը արժանի
տեսաւ. թէ որ կ'ըսէ տունը շինել տուած տուե
նըս պարտէզիս գուռը գոցելի պատ հիւսել տուի
նէ այսքան խղճեր ինչ պիտի ընէին. կրակին մէ
ջ պիտի խորովէին. փառք Վստուծոյ, որ ասոնք
իմ ձեռքս աղաւթեց:

Սէկ տաճիկ կնիւն մը ըրածը՝ Պէրիտ Եֆէնտի
նը ըրածէն մեծ գլխով թիւն կը սեպի: Այս կնիւ
մէկ Հայու կնիւն մը փոխ ստակ տուած էր. Հա
յու կնիւնը տունը և ընչոյը շատը յիշեալ կրակին
այրեցաւ: Երկու օրէն ետքը Տաճիկին կնիւն ասիկայ
քով կանչել կուտայ և կ'ըսէ. ինձի ունեցած
պարտքիդ համար հագ մի ըներ. ասկէջ ետքը ըս
տակի շահ չեմ ուղեր. ստակի ալ երբ վատուի
նէ այն ատենը տուր: Բայց դուն արնէդ բան ա
ղաւթելի մի: Հայ կնիւն ըլլով կ'ըսէ. խիտ քիչ
բան կըցայ աղաւթել: Տաճիկին կնիւնը սիրող կը

շարժի. ականջը ջուխտ մը օղ ունի եղեր, կը հա
նէ, շուտ մը օտիկի մը կը կանչէ և անոր կուտայ
որ ծախէ, և ինչ գին որ ընէ նէ՛ բերէ ամբողջ այն
հայուն կնիւնը տայ: Բայց է որ՝ ձեռքը այնքանին
կը համնի եղեր. թէ որ պատրաստ գրամ ունենար
նէ՛ կնիւն սպասել պիտի չի տար մինչեւ օղին ծախ
վելը: Օղը ծախվեցաւ. և գինը այն տաւապեալ
կրակէ ելող կնիւն տրվեցաւ:

Այս պատմութեամբ բարեգործութիւններու գէմ
բեր գիր երկու գէշութիւն՝ որ շատ կրակներու
ատեն կը գըտնուին: Ինչ կ'ըսես այն մարդուն՝ որ
տանը մէջ ջրհօր և սաւնիճ ունենայ, իր գըտնելով
թաղին մէջ կրակ ըլլայ, և ինքը տանը գուռը եւ
տեւէն գոցէ, կրակը մարելու համար ջուր չի տայ:
Ասոր ըրածն ու Պէրիտ Եֆէնտին ըրածը իրարու
հետ բաղդատես նէ ինչպէս կը գըտնես: Ինչ կ'ը
սես այն մարդոց որ կրակին օգնելու կուգան, տու
ներ կը մոնեն, կրակէն աղաւթած բաները ասոնց
ձեռքէն չաղաւթի: Թէ որ ասոնց ձեռքը անցած բա
նէրը կրակին մէջ մնային այդէն նէ՛ տիրոջ սրտին
ցաւը մէկով կը լըմնար. բայց ինչպէս մէկով լը
մննայ այն մարդուն ցաւը որ ինչքը պարտ չըլլալ
աղէկ գիտէ, բայց որի ձեռք անցած ըլլալը չգի
տէր. կը փնտրէ, հանգիստը կորսնցուցած է:
Տունը կրակէն աղաւթէ է. բայց տանը մէջ բաղը
կի մը կան չէ մնայցը. տանը տիրոջ համար ինչ
խղճութիւն, և այն բաները կորսնցուցող ինչ
անխղճութիւն, ինչ քարոզարութիւն: Ասոնց ը
րածն ալ օղը ծախող և գինը կրակէ ելող կնիւն ու
զօրմութիւն տուող Տաճիկին կնիւնը ըրածին հետ
բաղդատէ:

ԱՆԴՐԻԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, 20 Սեպտեմբեր: Օս
մանեան կառավարութեանը կողմէն յատկապէս
սուրհանդակ մը եկաւ այս տեղի Յունաց առաջ
նորդը Պօլիս տանելու համար:

ՍԵԼԱՆԻԿ, 18 Սեպտեմբեր: Հոս ստեղծ ըս
տեղ երկրաշարժութեան ցնցիւններ կ'ըզամբ բայց
առանց վնասու:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՂԱՒԱ: Բարաթէ նաւապետը Քործրան ա
նուն նաւով 1845 ին գեկտեմբեր ամսոյ մէջ Գաղ
ղայի Պրէսոք քաղաքէն ելաւ և Պատրա գնաց, որ
անցած տարի յաւանդող տէրութեան կողմանէ այն
տեղ հիւստատուութեան (բօնսօրութեան) պաշտօ
նով կեցող Պ. Պօղոյանին հին լինուէ քաղաքին ա
ւերակներէն գտած հնութիւնները նաւուն մէջը
գնէ և Գաղղիա բերէ: Սարսի 26 ին յիշեալ նաւը
Պատրա հասեր էր. և նաւապետը՝ այն ատենուան
Պաղտատ նաւաղ Պ. Վ իւրարին օգնութեամբ շատ
գլխավորութիւնով այն խոշոր և ահապէն քարերը
Տիգրիս գետին վրայէն մինչեւ Պատրա անկախ ին
չեցուց և նաւը դրաւ: Բարեբուն Պաղտատին Պա
րա լաման բերուիլը մինչեւ մայիսի 17 հաղիւ ըմբ
ցաւ: Յունիսի մէկին Քործրան նաւը ամէն պա
րաստութիւնները տեսած ըլլալով ճամբայ ելաւ.
Պէնտէր Պաղղիս առջեւէն անցնելով՝ որ Պատրայ
երկրին ծովեզերեայ մէկ քաղաքն է Պատրայի ծովուն
արեւելեան ծովեզերքը, առաջ Պաղապօն կղզին պի
տի երթար, որ Վատակաբար կղզին գիմացող ա
րեւելեան կողմը մէկ կղզի մըն է հնդկային Ովկիա
նոսին մէջ գաղղիացոց իշխանութեան տակը. և
անկէջ Գաղղիա պիտի գաւար: Այս քաղաքը Պը
ւանա համին նէ՛ Վարդապետնայ կայսերութե
հին պատմութեանը վերաբերեալ շատ բաներ երե
ւան կ'ընեն:

ԱՆԴՐԻԱ: Օ. ինտուորական բարեկարգութեան
գէմ յանցանք ընող զինուորներուն տեսակ տեսակ
պատիժներուն մէկն ալ խաղաղաճով ձեռնէն է: Ընցած
ները Ռեք կամ Ուսոյգ անուն զինուոր մը իր մեծին
ձեռք վերցնելուն համար՝ զինուորական աստեանին
վճարին համեմատ այս պատիժս կրեց. առողջանալէն
ժամանակ մը ետքը ուրիշ հիւանդութիւն վրան գալով
մեռաւ: Բայց որովհետեւ ձեռքին տեղերը կարտաւ
գոյն սպիները (պէրէները) մինչեւ մեռնելէն ետ
քըն ալ կ'երեւէին, շատերը կարծիք ըրին որ վերջին

հիւանդութեանը և մահուանը պատճառ այս ծեծ ուտելն էր. ուստի ասոր վրայ տեղութեան խորհրդը դականաց ատենաներուն մէջը խօսք եղաւ որ այս պատիժը մեղմանայ. որպէս զի ասկէջ ետքը զինուոր մը պարզապէս ծեծ ուտելու դատապարտուած իւրեքն վերջը մահուան դատապարտուածի պէս չըլլայ:

Լաւաճիւց ասոր պէս գլուխով մը կ'ըլլար. զինուորական ատենան մը չէր կրնար մէկ յանցաւոր զինուորի մը քանի խրապած զարնուելքը որոշել մինչեւ որ բոլորի մը ներկայ չի գտնուէր. և այն բժիշկին գործը և պարտականուելը այն էր՝ որ զինուորին կազմութիւնը և խառնուածքը քննելով պիտի որոշէր թէ մինչեւ քանի խրապած կրնայ դիմանալ այն զինուորը՝ առանց մահուան վտանգի մէջ ինչապէս: Եւ ասիկայ Ուայթ զինուորին ուտելու ծեծին համար ալ եղած էր. բժիշկ մը վկայութիւն տուած էր որ այն զինուորը այնքան խրապած ուտելով չի մեղմիր: Հիմայ զինուորներուն ծեծի և ուրիշ պատիժներուն վրայք կառավարութեան ատենանը հետեւեալ կարգադրութիւնը ըրաւ:

Օ ինուորական ատենան մը մէկ զինուորի մը 50 խրապած զարնելէն աւելի վճիռ պիտի չի կրնայ տալ: Եւ այս ալ տակաւին բժիշկին հարցնելուն է, թէ այն մարդը այն ծեծին կրնայ մի դիմանալ, որ անկէջ մինչեւ ի մահ վրան մնալու գէշութիւն մը չի պաւտահի: Եւ ասիկայ պէտք եղածին պէս պահուի նէ՝ յոյս կայ որ ծեծի պատիժն ալ ուրիշ խիստ և անգութ պատիժներուն պէս կը մոռցնի և կը խախտի: Բայց այն ատենն ալ զինուորները զսպելու համար պատժելու ուրիշ կերպեր գտնել պէտք է: Եւ ասոր համար կը խորհին որ ծեծին տեղը բանալը դնելըլայ: Եւ այս բանին համար ամէն զինուորաւորի (խրչիւլի) քով բանտ պիտի չինի:

Կառավարութեան նախագահը Պ. Ղօհն Ուուսէլ կ'ըզէ որ զինուորները զսպող միայն պատիժէն վախաւոր չըլլայ. կը թուի թէ ան ալ ունենան. որովհետեւ կը թուի մարդիկ յանցանք շատ չեն գործեր, պատժող ալ շատ կարօտ չեն ըլլար: Աստի զինուորական դատարաններ ալ պիտի չինի և կարգադրվին. և զինուորներուն ալ հանգիստ կեանք վարելուն պէտք եղածին պէս պիտի նային: Եւ զայս տուածներուն մէջ կարգաւ գրել և պէտք եղած գիւտութիւնները պիտի սորվին. քաղաքական կրթութեան պիտի վարժվին. և զինուորութիւն ալ պատուաւոր արուեստ մը պիտի ըլլայ: Եւ արուեստաւորաց պատիւը՝ բանած արուեստներուն պիտանութեանն չառնովը. արուեստաւորներուն կը թուի կ'առնել: Օ ինուորները ասանկ պատուաւոր ըլլան նէ՝ նորէն զինուորութեան գրվելու մարդ գտնելն ալ դժուար չըլլար:

Կառավարութիւնը ուզելով Վաֆերուն յանդգնութիւնը զսպել որ ինչպէս որ լրագրոյն նախընթաց թիւերուն մէջը ըսինք, Վաֆերուն բնակող անգղիացիներուն շատ նեղութիւն կուտան, շատ մը ցամաքային զօրք անգղիացիներուն օգնելու խորհրդէն զատ Վլալս բարեյուսաց երկրին մօտ կեցող շատ մը պատերազմական նաւերու ալ հրաման խորհրդէն, որ անմիջապէս Վլալս բարեյուսացի կողմը երթան, և Վաֆերուն դէմ պատերազմին:

ԱՆՍԻՐԻԱ: Թրիեստէն կը գրեն ֆանթազիա օրագրին: Վանի մը տարին ի վեր Վաֆերայի ջուր ընկերութեան շոգենաւերուն ձերմակ և սեւ ծովերը ըրած նաւարկութիւններն շատ առաջ գնաց. և արդէն իրեն բանեցուցած նաւերը՝ իր գործոյն բաւական չեն ըլլար կոր. թէպէտ քսան նաւ ունի, որ ամէնքը մէկէն 7006 թօն քաշ կը վերցնեն: Աստի հիմա Վլալս անտիկ շոգենաւէն զատ նոյն մեծութիւնով երկու ուրիշ նաւ ալ կը շինուի կոր: Եւ ինչ ատենէն ետքը Սան Սարգս գործաւորներ երկու հատ քաղաքի շոգենաւ պիտի շինուի ամէն մէկուն ուշը 160 ձիու ուշ պիտի ըլլայ. և ասոնք ալ ամէն օր կանոնաւոր երթեւեկութիւն պիտի ընեն Թրիեստէն Վէնտիկ, և Վէնտիկէն Թրիեստէն: Վանի որ շոգենաւք բանելու համար շինուած երկաթ ճամբայները Վաֆերայի ծովուն (Վէնտիկի քեօֆէղին) կը մօտենան, օտարակա նայ անթիւ բազմութիւն ալ այս քաղաքներու կը լեցուին. ուստի այս երկու քաղաքէս իրարու երթ թալու ճամբայներն ալ դիւրացնել պէտք է:

Վանի մը օր կայ (կ'ըզէ նոյն գիրքը որ յուլիս 26 ին գրված է), որ այրեցեալ գօտիի տակ ինչպէս գաւառները եղած տաքութեան պէս տաքութիւն կ'իմանանք. բայց վերջէն եկած անձրեւները գետնի բերքերուն շատ մեծ օգուտ ըրին. որ խիստ աղէկ է: Կը յուսաւորուի որ Վէնտիկի և Վաֆերայի գաւառները ժողովրդած մարդոքները շատ առատ պիտի ըլլայ: Չիթապոտուղներու համար առած լուրերնիս այնքան աղէկ չեն. Սիւլիւ և Կուլիւ (Կաթօլի)

ձիթենիները աւելած են. բայց տակաւին այս բերքիս համար կը տրոգական բան չեմք կրնար խօսիլ: Եւ մէկ տարի այս ատենները՝ ձիթենի սնուցանողները մէկ վախ մը կ'ունենան, որ շատ անգամ սուտ կ'ըլլէ: Խաղողները շատ աղէկ են:

ՍՊԱՆԻԱ: Վաղաժեշտ գաւառին երեսփոխանը (տէրիւնդէն) օտն Վոանչէսքօ Բէրքինա երբ որ քաղաքով կ'երթար, ի շրջառ քաղաքին դուռը գործէր բռնեցին լեռները տարին, և շատ ըստակ ուղեցին որ թող տան: Ստակը թէպէտ բերել տալ ուղեց, բայց խրոխդ չեղաւ: Վանի մը օր ետք Պ. Բէրքինային մարմինը գտնուելով կը տրոտած և մէջքը երկու քար կ'ապած՝ Եւանչէսքօ Կոնստանտին քաղաքներուն մէջ տեղը թագաւորական ճամբէն ութը քիլոմէր հեռու մէկ սառնիճի մը մէջ գտնուեցաւ: Եւ գիտուածոյս վրայ Ստանիսլաւ օրագրիները շատ կը ցաւին:

Սպանիայի Բորթուկալի դէմ ցրցուցած թըշնամութեանը վրայ անգղիական ծովային քաղաքի գիրք խօսք ընելով չի հաւնիր. և կ'ըզէ որ բուն դիտարկութիւնը Բորթուկալի թագաւորութիւնն ալ Սպանիայի թագաւորութեան հետ միացնէ. ինչպէս որ առաջ ալ մէկ էր: Սպանիայի բան ինչպէս այն, որ Բորթուկալի կառավարութեանը իմաց չի տալով սահմանադրուի տեղերը շատ զօրք դրաւ, որ Բորթուկալի կողմէն Սպանիա նստող ղեկավար չէր գիտեր: Եւ բանս Սպանիայի կառավարութիւնը Ինկիլիզը գետնանի ալ չի մտցուց, թէպէտ աղէկ գիտէր որ առաջիկայ ի վեր Ինկիլիզը Բորթուկալին բարեկամ և պաշտպան է:

Եւ անգղիական օրագիրը կ'ըզէ որ, Սպանիա յի տերութիւնը 1844 էն մինչեւ հիմա կ'ուզէ Բորթուկալի տերութեան երկրները իրեն առնել. և մինչեւ հիմայ ասոր ձեռք չի զարնելուն պատճառն այն է՝ որ իր մէջ ծանր գործերու պըշտը կ'ըզէ ինչպէս. մէկ մըն ալ Բորթուկալի հետ աւերվելու մէկ պատճառ մը կը բնորոշէր, որ այն ատենը չէր: Եւ հիմա ասանկ մէկ պատճառ մը գտած եղաւ, երբ որ Բորթուկալի կառավարութիւնը տէր և պաշտպան կեցաւ այն սպանիացիներուն, որ վերջին քաղաքական խռովութիւններուն ատենը յանցաւոր գործով լի փախեր Բորթուկալի տէրութեան երկրները մտեր էին. Սպանիան ասոնք կ'ուզէր որ ետ խըրկէ, և Բորթուկալը չէր տար: Թէ որ Եւրոպայի օրագրին ըսածը իրաւ է նէ, ի իրաւոյն նստող սպանիացի ղեկավարն ալ ձեռքի տակէ ստանուութիւն բանեցնելով Բորթուկալնէրը գրգռած ըլլալու է սպանիացիներուն ուղածը չի կատարելու. որպէս զի սպանիացիները Բորթուկալի հետ ծեծ բանան: Եւ ասոնք անգղիական օրագրին խորհրդածութիւններն են:

Բայց Սպանիան Բորթուկալին հետ ծեծ բանայ ալ նէ՝ Բորթուկալի թագաւորութեան ծանր փնտս մը չեղէր. Ինկիլիզը Բորթուկալին և Վոանչէսքօ Սպանիայի կուսակից ըլլալուն համար, որովհետեւ այս երկու տերութիւնն ալ իրարու դէմ պատերազմ բանալէն կ'ըզէ շանան, այս կուլըս գիւրաւ կը խաղաղացնեն. աղէկ գիտեն որ թէ որ այս երկու տերութեան մէջ պատերազմ բացվի և երկար քըշէ նէ՝ գրեթէ անհնար է որ Ինկիլիզն ու Վոանչէսքօ իրարու բարեկամ մնան: Եւ ինչ Սպանիա յի կուլ մը պատճառ եղաւ թէ դարուն մէջ, Վրալս Եւրոպայի տակն ու վրայ ըլլալէն զատ կուլին ծայրը մինչեւ Եւրոպայի հասաւ. Ինկիլիզի տերութեանն արտամբած ամերիկացիք Վոանչէսքօ կը շանկ գտնելով աղատութիւն ձեռք ձգեցին, և հիւսիսային Վերիկայի միացեալ նահանգաց կառավարութիւնը հաստատեցաւ: Հիմա՝ որ Եւրոպայի թագաւորները առանց պատերազմի կառավարութիւնը առաջ տանելուն կերպը սորված և բռնած են, թող չեն տար որ այս երկու սահմանակից թագաւորութիւնները իրարու դէմ կուլ բանան:

ԲՕՐԹՈՒԿԱԼ: Եւրոպայի Սոնիէլ Բրանչիլ օրագրին պատմական նայինք նէ՝ Բորթուկալ աղէկ վիճակի մէջ չէ: Եւր և ահագին խռովութեան մը ինչ շաններ կ'երկին վերջը ուր կայանալը մարդ չի գիտեր: Կառավարութիւնը իրեն գործերը առաջ տանելու ծանր արգելքներ ունի. մի և նոյն ատենի մէջ կարող ըլլալու է դէմ գնելու եկամուտներուն հասնելուն, հոնձերուն գէշութեանն պատճառած սովըն, բռնակցելու վրայ եղող քաղաքական կռիւնէն պատճառելու ստիպել գէշութիւններուն: Եւ ասոնք ամէնուն վրայ այն վախն ալ կայ, որ սպանիա յիք Բորթուկալի երկրը կոխելու պատրաստուածի պէս են. և մէկ թեթեւ պատճառանք մը կը փնտրուեն այս տերութիւնը կատարելապէս կործանելու: Եւ այս գէշութիւններուն պատճառ կուտայ անգղիական օրագիրը՝ Բորթուկալի կառավարութեան

ըրած այն ծանր և անխոհեմ սխալմունքը, որ Վաղաքէն և անոր կուսակիցներէն բոլորովն ձեռք չի քաշեց: Եւր կուսակիցներուն երեւելին է Պ. Տրեյց. որ Վաղաքէն եղաւոր նորէն կանչվիլը գիւրացիներու համար անգաղար երկաւորութիւն կը սերմանէ թագաւորական պալատին մարդոքը մէջ: Կէջը այն եղաւ որ՝ Վաղաքէններուն ինչապէս թագաւորականաց ձեռքը շատ պատուական առիթ մը ինկաւ հասարակութեան ուղած բարեկարգութեանները ընելու. և այս առիթն չի կրցան բանեցնել: Թէ որ բանեցնէին նէ՝ հասարակութիւնը շահած կ'ըլլային. և աղբին մեծ մասը կառավարութեան կուսակից կ'ըլլար: Եւ աղբին կողմէն աւանի զօրաւոր օգնութիւն մը գրանցելով՝ մէկալ գէշութիւններուն ամէնուն ալ առաջը առնելը գիւրին կ'ըլլար:

ԻԴԱԼԻԱ: Եւր տարի Դաւիթի իմաստունները Ղէնօլա պիտի ժողովին. ժողովին օրը ուրոշված է, սեպտեմբեր 14. և Սոստէնիայի թագաւորը իրեն Ղէնօլա քաղաքին մէջ ունեցած պալատը տուէր է, որ այս անգամի ժողովը հոն ըլլայ: Եւրիկա գտնող հուշակաւոր Վրիստափոր Վօլօմ պօն բնիկ Ղէնօլայի ըլլալով՝ ձէնօլայիները ասոր յիշատակ մէկ արձան մը շինել տուին. այս արձանս տեղը գրվելուն հանգիստ ալ ժողովը ըլլալուն առաջին օրերը պիտի կատարվի: Եւրիկայ օտարաղբի իմաստունաց առիթ մը կ'ըլլայ, որ շատ մարդիկ հոն կը գրանցվին, և այն ժողովին մէջը՝ մշակութեան և արուեստի վերաբերեալ երեւելի և չի տեսնված բաներ ալ պիտի բերվին:

Իմաստուններուն իններորդ ժողովին վերականգնող որոշումները արդէն եկող տարի Վէնտիկ քաղաքը ընելու ժողովներուն վրայ յայտարարութիւն հանած են. քանի որ այս տարի Ղէնօլա եղած ժողովը եկող տարի ալ Վէնտիկի պիտի ըլլայ: Եւ Վրիսէնցէ և Ղէնօլա քաղաքի ժողովներուն մէջ եղածին պէս՝ հոն ալ վէնտիկի հուշակաւոր Սարքօ Բօլօ ճանապարհորդին արձանը տեղը գրվելուն հանգիստ պիտի ըլլայ:

ՍԻԶԻԼԻԱ: Դոստոսի 7 ին ուրբաթ իրիկուն Սիլիուսա քաղաքը սաստիկ գետնաշարժ ըլլալով շատ տուներ փլուծ և շատ փնտսներ եղաւ. քսան հոգի մը չափ ալ մեռնող կայ: Եւր միջոցին՝ Պլեմօնդէ գիւղն ալ որ Բէլլիկի լեռանը կողմէն վրայ շինուած է, գետնի տակէն ձայն մը կուգար ուժով, որպէս թէ Եւր կամ Սոնիէլայի լեռանը կողմէն եկածի պէս: Բայց Սոնիէլայի օր երբեմն մուլ և բոց դուրս կուտայ, այս միջոցին հանգարտ է, բռնել կամ չէ:

Իտալիա կողմին մէջ անանկ տաքութիւն և չորութիւն մը կը տիրէ, որուն նմանը ուրիշ տարի տեսնուած չէ: Կղզիին հարաւային կողմը, Վրաքանիէն մինչեւ Վարալա և մինչեւ Ղիլօնդի, չորութեան համար կանանեղէնները բարձր ալ չորցան: Կրաքանիէն մէջ մէկ վառի մը ջուրը, (որ 48 կամ 50 զէն ջուր ըսել է), 3 դարի (6 դուռուշ 15 վարայ) ծախուեցաւ, գինիին պիտի աղէկին նոյն չափին սովորական գինն է 16 դարի (34 դուռուշ): Թէ որ այս չորութիւն երկար քըշէ նէ՝ այս տարուան բերքերն ամէնն ալ, և խաղողը անգամ կոր տուած է: Սիլիկայի ամէն կողմը ուր որ բերքերուն տատանողը ժողովը ինչպէս ըրաւ նէ՝ մեծ միտմը տուքի մէջ է: Շատ մարդիկ խօսք տուած էին որ ժամանակին աժան ձիւն ծախեն: Եւր ձիւն ձիւն կ'աղանջանցաւ, որ գրեթէ բնաւ ձիւն չեկաւ. քիչ մը եկածէն ալ Սոստէն քաղաքին սառնաւորներուն մէջ պահուածները հաւանք: Չիւնը Սիլիկայի մէջ խիստ հարկաւոր բան է սամուր, կեւրակները պահելու համար, որ առանց ասոր կ'աւրուին. ուստի հասարակութիւնը այս խօսք տուողներէն կ'ուզէ որ խօսքերնուն վրայ կենան. ասոնց ալ հարկ կ'ըլլայ Սոնիէլայի վրայ անձաներէն (մարդսներէն) գտնել և բերել տալ, որ շատ մեծ ծախքի դուռ է: Աստի կ'երեւի յայտնի, որ ասոնք ամէնն ալ այս տարի փնտս պիտի ընեն:

ՏԱՆԻՍԻԱ: Զօլդայն գետնութեան համար Գանիմարայի թագաւորին ըրած նոր կարգադրութիւնը մեր այս լրագրոյն նախընթաց թիւերուն մէջ կուլ մէջը պատմեցինք: Եւր կարգադրութիւնս Զօլդայնցը ընդունելի չեղաւ, որ բազմակիք աղերսագիր մը պատրաստեցին թագաւորին խորհելու: Թագաւորին կողմէն հոն գացող գործակալը չուղեց այս թուղթն առնել, որ թէպէտ արքայաւան պատուոյն դէմ բան մը չէր պարունակէր մէջը, բայց յայտնի և բաց խօսքերով կ'իմացնէր նոր կարգադրութեան ընդունելի չըլլալը: Աստի Զօլդայնցիք նոյն աղերսագիրը գերմանական գաշակցութեան ընդհանուր ժողովին առաջարկեցին. թագաւորին

ու այս գերմանական դքսութիւններուն մէջ եղած այս վէճին վերաբերեալ ամէն թղթերը և վաւերական յիշատակարաններն ալ հետը խորհեցին . որոնց մէջը կը պարունակէր այս դքսութիւններուն ժառանգութեանը վերաբերեալ կանոնները : Թագաւորական գործակալը ասոնց այս ըրածը չի կրնարով խափանել՝ միայն այսքան կրնար ըսել թէ անխորհրդաբար և առանց մտածութեան կ'ընէր կոր այս բանն : Կ'երեւի որ Հօլշտայնի կառավարութեան ատենանք պիտի աւրուի . բայց աւրուելէն առաջ այս աղերսագիրս Գերմանական դաշնակցութեան ընդհանուր ժողովքին արդիւնէ կը գտնուի : Այս լուրս ալ առնուած է որ այս ընդհանուր ժողովքին նախագահ Պէլլինխստուզէն կոմսը՝ Քէնիկովարդէն գեղը երթալու և այն տեղ Սէքէնիկոն իշխանին հետ տեսնուելէն ետքը Դուանքֆօն գնաց և ժողովականները մէկ տեղ եկած ատենին ըլլալու առաջին խօսքը՝ Տանիմարքայի և Հօլշտայնի այս վէճը պիտի ըլլայ :

Գրուածի մէջ ալ ասոր վրայօք շատ խօսքեր կը խօսուի : Եւ Օլտենպուրկի մեծ դուքսը՝ որ Հօլշտայնի դուքսերուն հին յեղին հիմնական գտնուած գլուխն է , թագաւորին կողմէն հրովարտելով իմացածին պէս՝ նոյն հրովարտական դէմ բողոք գրեց . և Հօլշտայնի դքսերուն յեղին բողոք մարդիկը մէկիկ մէկիկ Գրուածի թագաւորին արաւելցին որ իրենց համար միջնորդ ըլլայ այս բան չիտկելու . և գլխաւորապէս Ռուանքֆօն կայսերը խօսք հասկըցնէ . քանիկ կը կարծեն որ անկողի այս բանին մէջ ձեռք ունի : Հիմնական յայտնի է՝ կրտսն կենցաղագէտները , որ ընդհանուր ժողովքին վճիռը Հօլշտայնուց ինդրոյն իրաւունք պիտի ստի . որովհետեւ առանկ մէկ երեւելի դաշնակցի դքսութիւն մը չեն ուղեր որ վերնայ և Տանիմարքայի թագաւորութեան խառնուի :

ՄԵՐՍԻՐՈ : Այս կառավարութեան քաղաքական վիճակը գէշ է , և տակնուվրայ ըլլալու մօտ կ'երեւի : Ղենեւալ Քարէտեղ իշխանուէ ինչպէս , և աւելոր տեղը Սանթա-Մենա ճէնեւալը անցնելու մօտ օրերը կը լըսին կը կարծեն շատերը : Այս Սանթա-Մենան քանի որ Հալանա քաղաքին էր նէ՝ պարտք չէր կենար . իրեն ինչպիսի պատճառ եղող խռովութեանը դէմ խռովութիւն մըն ալ հանելու . և իշխանութիւնը նորէն ձեռք ձգելու ծամբայները կը պատրաստէր : Սէքսիքօ հիմա խորագրի մարդոց մօտ լեցուն է . որ կառավարութիւնը ուղղածուն պէս կը խաղցունեն :

Սանթա-Մենային կուսակցները անոր իշխանութեան հասնելէն աս աղէկութիւնս տեսնել կը յուսան , որ Սիսեգեալ նահանգաց հետ եղած պատերազմը շուտով կը վերջացնեն . և թէ որ այս պատերազմը երկնանց նէ՝ Սէքսիքօյի իշխանութիւնը վերջելու և հասարակաց հանգստութիւնը աւրուելու վտանգի մէջ է . խեղճութեան մէջ ինչպիսի բնակիչներուն խեղ մը պիտի չընեն երկրին հարուստ և բարեբեր ըլլալը :

Սիսեգեալ նահանգներուն կառավարութիւն ալ Սէքսիքօյի հետ ծովային պատերազմը ընելու պատրաստութիւն կ'ընեն . և ծովային զօրութեանը նրանք ըլլալ՝ Դուանքֆօն օրագիրը վաւերական տեղացի մը ստիւն ըլլալով այսպէս կը հասկըցնեն : Խաղաղական ուղիներուն մէջ (որ է Հնդկաստանի արեւելեան հարաւային կողմէն մինչեւ Վերիկայի աւրեւմտեան կողմը եղած ծովը) , տան հատ պատերազմական նաւ ունի , 200 թնգանօղով . և այս նաւերուն մէջ մարդիկը թէ նաւաւար և թէ ղեկավար 2000 հոգի կ'ընեն : Սէքսիքօյի ծովածոցային մէջ գտնուած նաւատորմից տան և մէկ պատերազմական նաւ է , 248 թնգանօղով . և ասոնց մէջն ալ 2300 հոգի կան :

— Սիսեգեալ նահանգաց կառավարութիւնը Վիւրիկայի վրայ ձեռն աստիճանուցած է : Ղենեւալ թայլուրին պատերազմի պաշար և օգնութիւն խորհուրեցաւ որ առաջ երթայ . և այն ալ յաւելաւ 10 ին սկաւ Սէքսիքացուց Սենթէրէ կեցած բանակին հետ պատերազմի : Սիսեգեալ նահանգաց մէկ ուրիշ զօրքն ալ՝ Քիւնեյ Ղենեւալին հրամանատարութեան ի խլինու վորդ բերդէն ծամբայ եղած են նոր Սէքսիքօյի վրայ երթալու : Սիսեգեալ բանակ մըն ալ ամէն բանով պատրաստուած է Սիսեգեալ քաղաքը , որ Վալիֆօն նիստ պիտի երթան : Այս միջոցին Սէքսիքօ , որ առանկ հզօր և ճարտիկ և աներկիւղ թշնամի մը հետ կը պատերազմի , իրեն միաբանութեան կապը որով իրարու հետ կապուած պիտի ըլլան , բողոքովն տը կարցցած է . վեց գաւառ՝ ընդհանուր կառավարութեան զաւորած , և ղեկերը ինքնապաշտ իրարու րակած են : Եւ այս գաւառներու են Լուրաղա , Սոնուա և Սինալա , վերին Վալիֆօնիս , Կաւմալիքա և Լալիքա : Օպրացիա գաւառին մէջն ալ ասանկ ասլատամբութեան վրդովմունք մը կայ :

Այս ասլատամբութիւններուն շտոր Սանթա-Մենա Ղենեւալին գլխուն տակէն է . որուն համար կ'ըսուի որ Հալանայէն եղած է իրեն ներկայութեան իրեն կուսակցներուն աւելի սիրտ տարու համար . ասանկ ասլատամբութիւնները տեսնելով զօրքն ալ աւրուած են . վրտահաւութիւն չըլլով . և շատ կասկած կայ որ Քարէտեալ Ղենեւալը որ Սիսեգեալի դէմ եղած է , մինչեւ Սենթէրէ երթայ նէ զօրացը մէջ գէշ խռովութիւն պիտի ելլէ :

ԳԱՖՐԱՍՏԱՆ : Սիսեգեալ մայիս վերջ՝ Քաֆրութեան յափշտակութիւնները կը աւելին ինչպէս որ պատմած եմք . և պատմածներէն զատ ուրիշ տեղ ալ նոյն բաները ըրին . որ ամէն ըրածներէն միօրինակ , և տեղերը միայն տարբեր ըլլալուն հարկ չի սեպեցնել մի ըստ միով գրել :

Հիմնական տուրուած նոր ըսել այս է , որ այն երկիրները գտնուող անգղիացիներուն շատ մեծ թշուառութեան պատճառ է Քաֆրութեան ասանկ ծամբայ բռնելը , առուտուրերը բողոքովն դադարած են . ուտելիքները շատ սուղ են , և ստակն ալ քիչ է . քաճախի թղթերը ստակի փոխելու ուղովը 100 ին 10 պահաւ աւրող հաղիւ կը գրուեն :

Այն երկիրները որքան զօրք ժողովել հնար կ'ըլլայ նէ կը ժողովեն նաւերը կը լեցնեն յամարի ծամբան վտանգաւոր ըլլալուն համար , և Վիսա ըսուած ծովածոցը կը տանին , որ Քաֆրաստանի սահմանագլուխներուն մօտ ըլլալով՝ առանց շատ աշխատութեան ասկէց սրտերազմին տեղը գլխաւ կ'երթըլլայ : Սիսեգեալ ինչպէս եկած օգնական 90 երորդ խուլմէն ալ հոն գնաց : Բաղայէն ալ (Վերիկայէն) զօրք պիտի գայ , և աչքերին ծամբայ է , կ'ըսէ այս ըսելով գրողը :

Վրալ բարեյուսաց քաղաքին բնակիչներուն սիրտը շատ կոտորած և հաւաքող մէջ է . աղօթքներ և բարեպաշտական գործքեր կ'ընեն հանգիստ , և Վրալ մէջ յատուկ օգնութիւն և պաշտպանութիւն կ'ուղեն որ այս վտանգներէն ազատին : Սիսեգեալ օգտող երկրատարներ կան 16 էն մինչեւ 60 տարեկան , թէ կարգով թէ չի կարգով , հրաւիրուած են զենք առնելու և թշնամիին վրան երթալու :

ՊԻՆԶԻԼ : Այս կայսերութեան օրինադրական ատենանք յունիս ամսը մէջ տակաւին ցրուած չէր : Եւ եղած խորհուրդը՝ օտարականները այն տեղացի և Պրեզիլու տեղութեան հպատակ գրեւուն վրայ էր : Կը կարծեն որ այս խորհրդայն վերջին վճիռը այս պէս տրուի :

« Այն օտարականները՝ որ իբրեւ գաղթական երկու տարի շարունակ այն երկիրը կեցած են , և այնքան ատենի մէջ կառավարութեան դէմ յանցանք մը ըրած չեն , Պրեզիլու բնիկ քաղաքացիներուն կարգը սեպելու իրաւունք ունեցած ըլլան » :

Պահալ երկրին վաճառականները քանի մը երեւելի վաճառականներու յանձնեցին , որ բամբակ հաւընելու և շառցընելու աղէկ կերպը մտածեն , գտնեն , և այն երկրին երկրագործներուն մէջ հրաւիրակեն , որպէս զի այս բերքին և ասկէց առաջ եկած ապրանքներուն կողմէն Վերիկայի ուրիշ գաւառներէն ետ չի մնան : Շաքարի և խափի և ծխախոտի մշակութիւններուն աղէկ կերպը գտնելն ալ ասոնց յանձնուած է :

ԱՅԳԱՅԻՆ

Բարձրագոյն Բեշտ փաշային փոխարքայ յուլթեան բարձր ատիճանը շնորհաւորելու համար ինչպէս բողոք նախարարները և օտար տեղութեանց գեղացիները նոյնպէս ալ սրբազան Պատրիարքը յիշեալ փաշային Պալա ինքնիկ ետնէ գնաց :

— Վարձ կոչեցեալ հին և երեւելի գերդաստանին Աղաբեկութիւնը այս օրերս բարեբաղդութեամբ ձեռքերնին ինչպիսի արժան համարեցինք լրագրին միջոցաւ հրատարակել վասն զի այնպէս անձինք եկեր գացեր են այս գերդաստանէն որ բարեպաշտութեան և աղագոյնութեան ճշգրիտ պատկեր կրնան ըլլալ մեզի :

Վեհափառ Քաֆրութեան երկրային ճիւղ իմ խաղաղութեան ճանապարհէն մէկ ինքնուրուագիւ լիպային յայտարարութիւնս առնելն է :

Ապրիլի երեւելի աղագոյնութիւն ի հնութեան տոմարն , և իրենեկ գործը անոր նախնացն առնու սկզբնութեան ի անուն անուանութեան . որք իրենց բարեմասնութեամբ պայծառ զինքանցն տոմար յարգարեցին զանուն . և առաքելութեան եռանդով զարթնան փառաբարձել յաւերական յիշատակ թողին ապագայի :

Այս ճիւղ ոչ տակաւ և յայտնադնաւ փայլել աղբի , այն ինչ զարթնական ունեցող գաւառներ ընտրութիւն և պատիւ արժանաւոր նաց ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորութեան յարգանքաւ լինել պարգեւաւ . որով և ամենայն ոք պայծառութեամբ անուամբ պերճանալ ուշ

ի կուրծս ձգել՝ այնպիսի փառաց լինիլ արժանաւոր : Իսկ զի ըստ մեզաց մեզը ի թագաւորական մեքայեալ գտաք ճիւղութեան , յայտնութեան անկալ ի վիճակ ստրկութեան , անհետ և նախարարաց եղեւ շուք և ընտրութիւն և մանուակը ի բռնութեան յոյժ գերեցանք՝ եղեւ ընտրութեան , յայտնութեան , անհետ , մինչեւ որպէս զառաջագոյն չեղաւ երեւել :

Որով և առ ի չդոյն վարժութեան իսկ կորեան յիշատակաւ զօրք և բարձր տոմարն վրտապանութեան . և որք նախ օրք՝ և փառաւոր յարուական սերունդս հանգիստային , յանգիստ ինչպիսի նախնացն , և զտոմարն իւրեանց սերունդէն զարուակութիւն մտաւ զնալ յանձնարանն ողեսու գրեցան :

Բայց թէպէտ և այնպէս , ասկէց գտան ևս արքայական նախնացն , որք ըստ ծառայական վիճակին տանելը՝ անկողնու ընդի պահել յանցանք . թէ և ոչ օրագի քաղաքութեան հանդիսեւ ընդգէմ թշնամացն հարեւեալ իրեն ընտրութեան (զի չէր ի վիճակ տեղութեան) . այլ գտնեց աստուածատուր ընչպէս ճիւղութեան , և առ մենեան հոգեւորաց և մարմնաւորաց բարեբաղդութեամբ . և ապա յարգի առաքելութեանց քաղաքի ինչ կատարելութեամբ , և մանաւանդ հնութեամբ տոմարն սերունդէն , որպէս և զտոմարն զայս տեսնելու Վարդան մակնուստեալ Վարդանաւ անոր հաւոյն իւրեանց , որ ըստ ճաղարան ընդի՝ Վարդան վերադարձը :

Քանի տոմարն այս ի ժամանակին անոր զինքն կործանաւ կործանեց Վեհ արքայաճախ քաղաքին Հայոց՝ փառատական լեալ ի կողմ ման բարձր Հայոց ի կարին՝ առնուն զտեղի բնակութեան . և անոր անոր ի փառաւորաց գործ պատուելով մեծանուն և փառաւոր առ ամենայն երեւել , գործ վարժանցեալ ճիւղութեամբ և բարեպաշտ գործով զարգարեալ , որպէս տուգէն մեզ տոմարն հնագոյն պատգաւութեան զորս ունին այժմ ի ձեռս և զայնու ժամանակաւ և ընդ Վարդան կաթողիկոսաց և Վարդապետաց և Կաթողիկոսաց կոնաքի . որով այնպիսի բարձրագոյն ճիւղ առ նախնա և նախահալ ըստ պարկի բարեաւոր տոմար , մինչ զի և թագաւոր անգամ ան ունեցէ :

Եւ թէպէտ սոյն է , թէ բողոքը ի յիշատակ արժանի գրութեանց յայնպէս ի լինիլ խռովութեանց՝ փառատան հրկիւղութեան , և այն , կորուստ էր . և ասկէց ի մեծացելու աստիճան տեսնանք , անտարաքի վրայ մէջ ինչպիսի արժանական և պայաքատ . այն զի և ոչ իսկ նորին ինքեանք Վրտաւարեալ Հայրապետը՝ Պատրիարք գաղթ և Կաթողիկոս յանձն առնուն զայնքան գոյնութեան տալ որպէս նախնացն համարին . և ոչ առ զայնքան որ զայն ոչ ներքու ի կեր առնուլ անորեւն , որ չէ իւրեանց անկողնութեան վայելչական :

Այս զայս այսպէս գիտելով հաւատաւոր . յայտ առնելով , զի նախնային այս տոմարն յիշատակն յիշուց աւելորդ Վեհ քաղաքին անկողնաւոր զարուակութեամբ ինչպիսի սերունդս որպէս զան ժամանակ մինչեւ ի նախահալ ապա Վրտաւարեալ . այլ ճիւղ և փառաւոր , որ նոյնպէս զհայրենին գնալով ճանապարհ՝ բառապետ ըստ տալուածով պերճանալ , ոչ առնալ նախատաճառող անկողնային ինքեանց , այն սա ծնանի ի կարին զերկուս որպիս , զոր վարժեալ ի հայրենի կրթութեան՝ զմահտեի Վերիկայն ասելով և զՎարդան , աղեւորեալ ի առաքել կերպ զիւնալ իւր :

Յետ սորա յայտնէ ի տանուարութիւն անգրանիկ իւր մահտեի Վերիկայ , և այն ինչ գտն գործ ի բարեպաշտութեան կառավարութեան , յանէն խռովութեան ի մէջ երկուց աղագոյն Օմանցեալ և Վարդան , որ ձգի զինքն իւր ամաց յիշուց . ի թագաւորէ ի վերայ հազարաւ Սուրբան Սիւրբանայ , և ի վերայ Վարդան Հազարանայ առաջնայ՝ Յամի տեւան 1321 :

Վասն որպէս թողեալ մահտեի Վերիկայ զիւրեան զայնպիսի տանու զիւրեան իւր զՎարդան , և զամենայն բնական իւր և զնորա՝ հանգրծ ծառայելու և աղանքի առաջարկ ի կողման արեւմտի , զտեղի բընակութեան առեալ ի սահման Մանուկայ ի Վերիկայ՝ ուր սիրանի զվաճառականութիւն , և համբաւ բաղդով տանայ յայնպիսի կողման . ծնանին սմա երկու ուտեղք՝ Վրտաւարեալ և Յամիան . և երկուս ևս գտեղք Վերիկայն և Վարդան , և եղբոր սորա ևս ինչին երկու որպիս՝ Վրտաւարեալ և Եղբոր , որք սերունդ զերկրորդ ծնունդով լինին , նմանապէս և գաւառ մահտեի Վերիկայ ժամանակ յերկրորդ ծընունդով գաղթեալ . իսկ ինքն մահտեի Վերիկայ հանգուցեալ ի Գրիգոր տոմարի ի Վերիկայ :

Զինքն այս պայաքատէ գտնուարութիւն անգրանիկ իւր մահտեի Վրտաւարեալ , և առաւել ընդարձակ ի բարեպաշտութեան ընդաւր տեղութեան , որ և յետ բաղդող բարեպաշտութեանց ի ձեռութեան իւր զնալ զնալ յալա իսկ իսկ իսկ ստեղծութեան 1634 , յամեն ծառայական , և զարձակ ի փիլիպպոսի , կերպ անգրանիկ իւր , ինչին սմա որպիս երկու Վրտաւար , որ և Վարդան , և Վերիկայ , և երեք գտեղք , Վեհ , թագաւոր , և Վարդան , յորոց փայն Վարդան համարուան ժառանգ , զի այլ ի ծաղկահատակ տիւ փոխին յառ տեսցա :

Վարդան այս լայնարեւոյթ ժամանակ յատման տանուարական , քան զիւր նախնան առաւել ևս հետաւոր լինի բարի համբաւ , և ըստ նախնական կրթութեան և մտայն առատութեան և ևս բարեպաշտ ըստ օրէ , սիրելի լեալ յայտնական , և մանաւանդ իւրեանց հաւակաւոր փաշային , որ զօրագրութեան ի զօրաց պատրաստանց ընդ կրտային . ևս և յաւ Քեօփիլիկ օղղու մեծա համբաւ եղաքանին , և ամենայն աւագանցն զբան արքանի . զորպէս և զանուն իսկ փոխեալ Քեօփիլիկ օղղու՝ հրամայեց Վարդան ծնունդ յետ այնպիսի , որ կառուին կայ մնայ յայտն ժամանակի յաղագ նորա :

Սա յորժամ ի կրտայն էր ընդ բանակին Օմանցեալ արքանի՝ վաճառական գողով Հիւսէին փաշային , յառնուն նոյն զիւրեան ճարտաւարան վիճաբանութեամբ առնու զիւրեան ի վրայ Հայոց , զոր փան զի ի օմանցն թնգանօղից քաղաքեալ էր , իւրով իսկ ընդէն նաւորգէ , արտարտեալ և զամենայն զարգ նորա :

Եւ փան զի բաղդով նախատարութիւն արքանի էր բանակին և հաւատարմութիւն յիւր արքանի ըստ ամենայն , զօրաւոր իսկ ի չեղի մի շնորհէ նմա Սուրբան իսկային որպէս զի յամենայն ապա լինի և համարեալ՝ ևս և ի միջոցն անգամ յամենայն տեղին ինչին իւրեան իւր : Երեւել աս և զիւրեան զիւրեան զիւրեան ի Վրտաւարեալ ընչպէս իւրով , և զի ևս ի Վերիկայ , և զի ևս ի Մահալ , և ի զալ գերեային կամենալու ի փիլիպպոսի չենէ անգրանի զիւրեան մի , ուր ամենայն կայ մարտի հոր իւր , մահտեի Վրտաւարանի : Ծնանին սմա երեք որպիս՝ Վրտաւար , Վրտիկոս , և Վրտաւարեալ , և գաւառ մի Սաւա . յորոց Վրտիկոս սեր ի ծնունդս մինչեւ զայն : Այլ նա ինքն Վրտաւար որ և Վարդան , իբրեւ տեսնանք թէ չնայ անգործութեան ի կողման Վերիկայն , առնու զիւրեան ամենայն , և չուէ գայ ի Վրտաւարեալ ընդ զիւրեան , Յամի տեւան 1661 . և յետ բաղդով արքանի գործը ընդ զիւրեան կեցող իւր զՎարդան անուարող , ուր ինքն յայնժամ ընդ արքանեացն Օմանեանց :

Աւ կերտարութեամբ Հոր իւր Վրտիկոսն իւր ի Վրտաւարեալ նաւորգու գայ ի Վերիկայն տոմար 1688 , ուր յետ ամի միջ սկընանի չենէ տուն , զոր յետ պատշաճ յարեւածով կատարանք լեալ տարակի գեղեցաւոր , տապալէ ի հիմանք և ընդ փրճով ձմին չորքն մանկանցն , և այն , ապաւնելով միայն ամենայն իւր ի պարտեղ : Այլ յետոյ պարգեւէ նմա Վրտաւար և զարձակ զորս զաւակի զՎարդան , զՎերիկոս , զՎրտաւար և զիւրեան , և ինքն զարձակ մեծանուն վաճառականութեամբ և իշխանաւոր պատուով՝ ընդունի ի իւր գողովին շնորհատանքով արքայէ Գաղիկոսաց թագով աղանութեան և հովանաւորութեան 1687 . որով ժամանակէ կը հաստատակ ինչպիսի մարդկան հանգիս ի Գրիգոր , թագաւոր , թագաւոր ի մէջ սուրբ Ստեփանոս եկեղեցու Չիւրեանց :

Որք իսկ սորա Վրտաւար ի Վերիկայ և Ստեփանոս ընդարձակին զիւր ճառաւորութեան մինչեւ ի Վարդան ի Վարդան և յերկրային , և բարեպաշտ ճիւղան , որոց տեւեալ լինի և հրովարտակ ի յաւիտեանային յիշատակ արժանի ի Վերիկայ կայսեր Ռուսաց՝ Յամի տեւան 1717 :

որ կայ այժմ 'ի ձեռս սոցա կրօնայ արքունի մեծ կնքով, ուր զի և Պետրոսն էր նախկին թարգման Վաղարշացոյ :

Արք. ծնունդն Արքայապետ չորս ուսուցիչը Մատթէոս, Ռաֆայէլ, Սէթ, և Գովհաննէս . և երկու գոտերը՝ Գալիլան և Թագոսէի, որք ոչ անին 'ի սերունդս : Ծնանին և Պետրոսի ուսուցիչ չորք, Վատաւա ծառուր, Գալուստ, Վաղարշ, և Մարգար . և գոտերը երկու Սառայ և Մարիայ . յորոց Գալուստ և Մարգար կուսակիցն զիսանս իւրեանց զճարեայ 'ի պարսկացի զգալարտունն հոգեւոր մանկամբ : Ծնաւ նին նաև Ստեփանոսի երեք ուսուցիչ՝ Բարդաղովմէոս Յակովբ և Զաբուէլան, և երկու գոտերը՝ Սրբուհի և Բարսիմ . որք ոչ սերեն 'ի ծնունդս : յորոց Բարդաղովմէոսն կայ ջարդ կենդանի . այլ սոցա ևս լցեալ զիսանս իւրեանց՝ փոխին 'ի Քրիստոս, Աբրահամ 'ի Կոստանդինոսպոլսն . և Պետրոսն և Ստեփանոսն սոսա . թաղելով Պետրոսի 'ի հայրենի շիրմն 'ի միջև եկեղեցւոյն որոց Ստեփանոսի . և որքի սոցա Գալուստ 'ի սուրբ Լուսաւորչին :

Արք. Պետրոսի Վատաւաւաւուր և Վաղարշ ըստ հայրենի ծաւնայարհին ունին ընդ վաճառականութեան և զմարդմանութեան . առաջինը՝ զՎաղարշացոյն զնախկին թարգմանութիւն, և երկրորդն՝ զՎաղարշացոյն . ուր և Վատաւաւաւուրն զարգացիւրութեան հանգէս զգեցեալ, բարձր բարեկարգութեանց առիթ լինի և պատճառ . և երկրորդն իսկ զմիայն ընծայեցին զանձինս յալով բարեկարգութեամբ և փառաւորեցան յամենայն իշխանապետական փառք յարգ մեր :

Եղևն Վատաւաւաւուր ինն որդիք . Ալիկար, Մարգար, Մատթէոս, Պետրոս, Գարձեալ, Արիկար, Յակովբ . Գարձեալ՝ Պետրոս, և երկու Գալուստք . և չորս ևս գոտերը՝ Մարիամ, երկու Սրբուհիք և Իսկուհի . յորոց կան այժմ չորք որդիք . Մարգար, Մատթէոս, Յակովբ և Պետրոս . և դուստր մի Մարիամ . են և Վաղարշին՝ որ տակաւին կենդանի է և նախկին թարգման Վաղարշացոյն, երեք որդիք՝ Գալուստ, Վարդան, և Սէթ, և երեք գոտերը՝ Կիւրան, Միկէնա՝ և Աննա : Կայ և 'ի քրոջ սոցա 'ի Սառայէ եղևն որդի մի, և դուստր մի՝ Զարաթիւն և Ծաղիկ . և 'ի Մարիայէ կան այժմ երկու որդիք՝ Պողոս և Պետրոս, և դուստր մի՝ Կարլոս . այլ ինքն Վատաւաւաւուր ևս ըստ զիսանս իւր և թաղել 'ի հայրենի դամբարանի 'ի միջև սուրբ Ստեփանոս եկեղեցւոյն Չմիւսնոյն :

Արք. Վատաւաւաւուր, Մարգար, Յակովբ, և Պետրոս, որ կան այժմ, նոյնպէս ըստ հայրենի կրթութեան վաճառականութեան լեալ հետամուտ, ունին Մարգար և զնախկին թարգմանութիւնն շարժանայ, և Յակովբ եղբայր իւր զերկրորդականն, սոր առատամիտք և պայազատք՝ որք նման միշտ զսոս 'ի նախնացն շուք ասմի իւրեանց յաւատ բարգաւաճել աղնուակարկան ինն բարոք՝ որ արգարեւ փախաքել ինն է ամենեցուն . յորոց միայն Մարգարն ամենանոցալ ունի զերկու աղնուակն որդիս զՎատաւաւաւուր և զԳարձեալ . և զգուստր մի Տիւրուհի . նոյնպէս և քունն սոցա Մարիամն կան երեք գոտերը . Մարգարիտ, Կիւրաղան և Թագոսէի :

Արք. մեր որք զապաւս 'ի բարձր յայտարարութիւն և ճշգրտ տեղեկութեամբ ցոյս վայր կարճ 'ի կարճ զաղնուակայն տոհմն ստոր զայսման ծառայեց, տեղեկ զաղնուակայն բարեաց երեցուն եղբայրս պայտքի՝ Մարգարոյ, Յակովբու, և Պետրոսի, սուսաք զայս վիպութիւն ըստ փախաբանի իւրեանց ամենայնիս ճշմարտութեամբ, և մաղթեմք իսկ, զի սոս որ տեղութիւն և զիմեացեն սովին վիպականաւ, սոյոք համարեալ զամենայն դասացեալս (որպէս և է իսկ) կատարուն տոցե սոցուն բազմանայ . այն զի զարս պատուական 'ի պատուի ունեղ աղ ժանն է արգարեւ, որով և աղնուակարկանք զերպին ընդ աղնուակայն 'ի Վարդան մակաղարթութեամբ, որպէս և ունին 'ի նախնացն իւրեանց :

(Կնիք)

Տոսա վայական 'ի Օգոստին
'ի 20 ապրիլ 1804 :

Մարգարաղբան Չմիւսնոյ Աւայնորդ, Մարտիրոս արքեպիսկոպոս տեախնով զինն Պատմութիւն, և զԿրօնական նախնի սրբապատկար թուղթկոտայ և Պատմարդաց, և յաւանական փառաց արժանի Պետրոս մեծի կայսեր խաղկան հրովարտան մեծ կնքով արքունի, վերահասու եղեալ կնքեցի :

(Կնիք) Սուրբ Երուսաղէմի Իմպարիէ Ժողովոյ և Կուրիակ Պողոս վարդապետս յայտնի զբոլութեան ստուգութեանց վիպելով կնքեցի :

Աւագերեց Տէր Աւետիս ստուգութեանց վիպելով կնքեցի :

Տէր Մատթէոս վիպելով :

Տէր Մարտիրոս Բահանայ վիպելով բանիս ստուգութեան վիպելով :

ՕՍՆԱՐԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ինչպիսի գիտութիւնն : Լուրն մը կայ որ կը գիտեն . որ ինկիլթեւուայի լ ծնունա քաղաքին և շրջակայ տեղերուն հարերուն ջուրը ետեւէ ետեւ կը պակսի վար կ'ինջնայ . և քանի որ նոր հոր մը բացվի նէ՝ մօտ տեղերուն հարերուն ջուրը շատ քիչ կը քաշուի : Լյոս ալ յայտնի եղած է որ, լ ծնունայի այն հարերը՝ որ ասկէց սասը առաջ գետնին երեսէն 70 ոտք խորութեամբ ջուր ունենին . հիմա ջուրերնին գետնին երեսէն 120 ոտք խոր է :

— Լիւնիկալ քիւրաճ մը : Փարիզու մօտերը գետնին տէր մարդ մը՝ որ իր վիճակին համեմատ հանգիստ ապրուստ ունէր, ասկէց միջ թօթն տարի մը առաջ կարգը վեցաւ . շատ ժամանակ չանցաւ՝ կնոջը վրայ խենթութեւն նշաններ երեւեցաւ : Մարդը բժիշկներուն շատ ստակ տալէն ետքը իմացաւ որ հիւսան գութիւնը անբժշկելի է . և որովհետեւ կ'ինքն մն լի խենթերէն չէր, անմիտ էր, մարդը առանց սոր տրնջելու տունը պահեց . գութնը և խնամքը վերայէն չի պահեցողց : Կ'ինքն տունը, բայց մարդը այրիի պէս կ'աղբեր, և երիտասարդ ալ ըլլալով՝ իւր թաղէն մէկ աղջկան մը աչք զարկաւ . բայց խեղքը կըտրելով որ պիտի չի կրնայ կարգը վերադառնի որ իւր կ'ինքն ողջ է, իր կ'ինքն իր սրտին մէջ գաղաւթ կը պահէր . ոչ աղջիկը բանի մը տեղեակ էր, և ոչ ուրիշ մարդ : Տունը առաջ ինչպէս կը նայէր նէ՝ նայեալուն եղանակը բոլորովին չի փոխեց :

Լսկէց տարի մը առաջ որ մը իրիկուան դէմ կ'ինքն տունէն դուրս կ'ելլէ և մէկ մըն ալ տուն չի գառնար : Լյուր շատ կը փրնտրուէ, և գտնելու անհնար

ըլլալով ձայնը կը կորոթէ : Լիւնից վեց ամիս ետքը ջրով լեցուն մէկ փոսի մը մէջ մէկ կընկան մը մարմին կը գտնուի . աղբը մէկ փրտած . որ չէր ձանչցըվեր : Լաթերը ձանչցըվեցան որ այս մարդուս կնոջը հագած լաթերն էին . ձանչնալու ուրիշ բան մը չի կար . ուստի այսքան բաւական սեպուեցաւ . գառաւորի ստորագրութեամբ վիպական առաւ կը նոյն մեռած ըլլալը ստուգելու համար :

Մարդը ստով աղատ եղաւ . և երբ որ սգոյ ժամանակը անցաւ՝ յիշեալ աղջկանը կողմին իր միտքը հասկըցողց . հաճեց եղաւ . նշանեցաւ . և հարսնէրը ըլլալու օրերն էր՝ որ Լիւնիկալ զիսուածը պատահեցաւ : Փարիզու թագաւորական փաստաբանին կողմէն այս մարդուս գիր մը եկաւ . որուն մէջ սա տեղեկութիւնը կուտար, որ տարի մը առաջ Փարիզու փողոցներուն մէկուն մէջ մէկ խենթ կ'ինքն մը գտնուեցաւ . որ տէր չունենալուն համար Մարգէթիւրիէ ըստած հիւանդանոցը առնուեցաւ . և հին խեղքը քիչ մը գլուխը գալով՝ իրեն խօսքերէն խնայեցաւ որու կ'ինքն ըլլալը :

Մարդը իր կնոջը մեռնելուն վրայօք դատաւորէն առած վիպականին օրինակը Փարիզ խրիկց . փառ տարանը աւելի կապածի երթալով գիր խրիկց մարդը Փարիզ կանչեց . մարդը գնաց . ամենեւին չի կարծելով թէ կ'ինքն ողջ պիտի գտնէ : Մտածէ՝ որքան զարմանք եկաւ իրեն . երբ տեսաւ որ այն կի նը բուն իսկ իւր կ'ինքն է : Մարդը այս կերպով իւր կ'ինքն ողջ գտաւ, և առանց որոտնջ մը ընելու առաւ հետո իւր տեղը բերաւ . հարսնէրը ետ մնաց . բայց չիմացուեցաւ թէ ջուրին տակէն գտնուած մարմինը որու է եղեր որ այն կնոջը լաթերը հագեր՝ ու գայեր այն տեղը խեղդուելու է :

— Իսթրապուլիէն անդառնալ : Լիւնիկաները Պաղլիպէն Պէլլիքա երթալու երկաթ ճամբուն վրայ՝ որ Էլմէն աղ Կօստ կ'ըսուի, շոգեկառք սախտելով ահագին վնասներ եղած էր . շատ մարդիկ մեռած և կտոր կտոր եղած էին : Լյոս աղէտայն դիպուածքս պատահած օրը՝ յուլիս 8 ին, Կաղիկայ տեղութեան երեւելի նախարարներէն հաշուոյ առեւ նին նախագահ Պ. Օտիքէ՝ իր ընտանեօքը նոյն շոգեկառքին մէջ գտնուեցաւ : Լյոս կ'ինքն կառքին զարնուելուն ուժովը կապարեայ գնտակի մը պէս կտորէն մէջէն նետուեցաւ սովին (չամուռին) մէջ ինկաւ . և այն տեղ ալ մեռնելէն ազատուելէ չուներ, թէ որ մէկ բարեսէր կորիճ անգղիացի մը հոն չի գտնուէր : Լյոս մարդս ինքըզինք շատ ծանր վերանգնեցաւ մէջ խօթեց՝ խեղճ աղնուական կ'ինքն ազատելու համար . և աղատելէն ետքը բաղմութեան մէջ խառնուեցաւ անցայտ եղաւ . և որքան փրկուողովեցաւ նէ՝ գտնէ մէկ շնորհակալութիւն մը ընելու համար, անհնար եղաւ մարդը գտնուել : Գիտես թէ կ'ինքն պահապան հրեշտակն էր, կ'ինքն ազատեց, պաշտօնը կատարեց և աներեւոյթ եղաւ : Լյուստուած կ'ինքն իւր բոլոր ընտանեօքը ողջ առողջ լի էր բարոյք հասան :

Մարտիրոսը ասկէց շատ պղտիկ բան մը ընող մարդիկ աղաղակաւ աշխարհք կը լեցնեն . որով կը ջրընեն որ բարերարութիւն ընելու սորված չեն . իրենց ըրածը իրենց աչքին ալ նոր և անսովոր կ'ըսուի . որպէս թէ իրենք ալ կը զարմանան թէ ինչպէս եղեր է որ անանկ բան մը ընելու կարող են եւ զեր : Իսթրապուլիէն սորվող մարդուն՝ իր ըրած բարերարութիւնը իր աչքին չեղեւիր . և երբ լըսէ որ ըրածը կը գովեն, գովեստին վրայ կը զարմանայ : Լիւնուական Լիւնիկային կ'ինքն աղատելէն ետքը ինքն իրեն կ'ըսէ . ո՛վ կ'ինքն ըլլալ որ վտանգի մէջ ինկած մարդ մը աղատելու համար ձեռքէն եկածին չտի չաշխատի . ես անանկ ընելով իմ պարտականութեանս աւելի ինչ ըրած եղայ : Բայց ուրիշներն ալ կ'ըսեն . այդ պարտականութիւնը կատարող մարդիկ քիչ գտնուելուն համար է որ այդ Լիւնիկային կը փրնտրուի իրեւ բարերարութեան օրինակ : Լյոսն օրը գտնուէր և ձանչցըվէր նէ՝ այնքան յարգի չէր ըլլար : Հաւը երկու փարանոց հաւկիթ մը կ'ածէ, աղաղակաւ աշխարհք կը լեցնէ . մատակ նժույգը (խրտախ քեօհլանը) ձագ մը կը ծնի, որ շատ սուղ կը ծախվի . ծնածը անուռէն դուրս մարդ չիմանար :

— Հանրէս արքայապետութիւնն : Բովինէլ անուն մէկ մարդ մը շատ հարուստ, և շատ եկամուտի տէր մարդ, Փարիզու երեւելի տեղերը ութ տուն ունէր որ վարձու կուտար . և ասանկի առած տարեկան վարձքը պիտի քիչը 100.000 Ֆրանք (425.000 զուգուշ) կ'ըլլար : Լսանի մարդու մը հագուստը ինչ կը կարծես որ ըլլայ : Կրնանիկ պիւրիտան կարկը տած . ոտքի գուրդանները (ջորսաններ) կատարու մանածէ հիւսած . որ քանի մը տեղէն ծակելով՝ ձեռքը անցած մանածովը նորէն հիւսեր է, գոյնը ինչ ըլլալը չի նայելով . ուստի վրան մէկ տեղ մը կարմիր, ուրիշ տեղ մը ձերմակ կամ գեղին կամ կանաչ կըտրենք կը տեսնուին : Գլուխը գրած շաբլոն հին . տեղ տեղ ձերմըկած . և գագաթին ալ դէպ 'ի ներս

մտած (չէօքմիշ եղած) : Տուներն ալ շատ առեւելէ 'ի վեր նորոգութեան կարօտ էին . անձրեւ գարնէ կը կաթէր . պատուհաններուն տախտակները փրկութած . դրանք մէկ կողմը ձգքած մէկալ կողմը ծռուած . 100 Ֆրանք տար նէ կը նորոգվէր . բայց այն 100 Ֆրանքը տունը չի նորոգելու : Ինքը անկէց ետքը ինչ ընէ, անօթի մեռնելուն ո՛վ կը գիմանայ : Լյոս մտածմունքով . դուշէ հին առեւելէ մնացած չէնք տեսնելու փախաբող հետաքրքրներուն իր տունը ջրընելու և քանի մը փարայ ալ անկէց վատ տրկելու յուսով՝ տունը առաջին վիճակին մէջ ձրգելը աւելի յարմար կը սեպէր :

Լյոս տուներուն մէկը մէկ հարուստ մարդ մը վարձքով բռնած նստեր էր . անանկ մարդ մը որ ինքն ալ կ'ուղէր որ ամէն տունները անանկ մարդոց տայ, քանիղ ժամանակը եկածին պէս՝ սոսալը ուղղելուն չէր նայեր կը վրձարէր . ուստի իրեն ալ շատ սիրելի էր . ամենեւին չէր ուղէր այն մարդուն իր տունէն ելլելը : Բայց սրովհետեւ յայտնի սէր ջրընելուն ալ մանր մունը ծախքեր ունի, մարդը այս ծանրութեւ աղատելու համար իր տունը նստող վարձուորը սրբատանց սիրելը ամէն կերպով հերիք կը սեպէր : Տան տէրը սա աղէկութիւնն ունէր որ տրնեւուն վերաւ կացութիւնը մէկ մէկ մարդու հագացեր էր . որ իւրեւ դռնապան կը կենային հոն . և այս դռնապաններուն կատարեալ իշխանութիւն էր տունած ժամանակը եկածին պէս ամեն վարձքերը ժողովելու . և մէջէն սոսակ մը չի պահուցընելով իրեն ձեռքը հասցնելու : Բայց տունը կը կաթի, կը փըլ չի, կը ծռուի . անիկայ դռնապանին հասկընալու բանը չէ . պէտք եղաւ անօրինեւուն մտածմութիւնը իրեն պուհաւ էր, բայց անեւուն կողմը շատ չի գալով՝ այս ալ միտքը չէր գար որ մտածէ : Տուներուն մէջ ո՛վ կայ ո՛վ չիկայ, ո՛վ կը նստի ո՛վ կ'ելլէ, ամենք ալ ինքը անունովը անմիջապէս չէր գիտեր . միայն վերը յիշած մարդերնիս իրեն օրինաւոր կերպով սոսակ վճարելովը արժանի եղեր էր որ այս մարդոց ծանօթ ըլլայ :

Բայց այս անօգուտ ծանօթութեանէն բան չի սորվեցաւ, մէկ երկու անգամ ուղեւով վարձքը տուողներուն նստած ամենք պէս ասոր տունն ալ անձրեւի առեւ կը կաթէր . արեւը ամէն կողմէն երկան բաւրակ շառաւիղները ներս կը խօթէր . և տունը ամբողջ մէկալ քովի տանը վրայ կը լիւթնած էր : Ուստի ուրիշ աւելի աղէկ տուն մը գտաւ, որ անանկ մարդիկ շուտով կը գտնեն, երաւ հոն գնաց :

Տանը տէրը իմացաւ ասոր ելլելը . սիրտաւ զուսնապանին բարկանայ թէ ինչու թող տուիր : Իրեն նապանին պատճառները զօրաւոր էին . բայց Բովինէլ զօրաւոր պատճառներու պատասխան տալն ալ գիտեր . քովէն հեռացաւ . միւս օրը տոմսակ մը խրիկց գռնապանին . « Հետոք ատորձանակ մը անայս ինչ տեղ եկուր, կամ ես քեզ կը մեռցնեմ 'կամ՝ դու զիս » ըսելով մենամարտութեան կը հրաւիրէր : Դռնապանը ասոր ահանջ չի տուաւ . սիրտը նեղացեր է, ժամանակ անցին նէ կը հանգարտի ըսելով իր գործոյն կը պարտաւոր :

Բայց Բովինէլ իրօք կ'ուղէր մենամարտութիւն ընել . տկարութիւնն ալ չէր նայեր, որ 75 տարեկան ծեր մըն էր . միւս օրը եկաւ գռնապանը գտաւ . կ'ըստիպէր որ ատորձանակը առնէ հետք պայ : Իրեն նապանին ճարը հասնելով Բովինէլը բռնեւ տուաւ . դատաստանի գային . դատաւորը երկու կողմը մը տիկ ըրաւ . և որովհետեւ Բովինէլ իր գռնապանը վերջին անգամի մենամարտութեան հրաւիրած առեւելը ասորան մըն ալ զարկեր էր, դատաւորը վրձուեց որ 200 Ֆրանք (850 զուգուշ) տուգանք տայ Բովինէլ, և դատաստանին ծախքն ալ վճարէ : Օրը այս վճիռը լըսելուն պէս պաղեցաւ մնաց . գիտես թէ դատաւորին գիմայը քարէ արձան մը տրնէր են : Հօրիկ եղաւ որ վիճուորները մարդուն թեւերը մոտեն անկէց դուրս հանեն . և երբ որ խեղքը դուրս գայ նէ՝ սոսակ վճարելուն ճամբան հոգոյ :

Դռնապանը թէ որ մենամարտութեան ելլէր նէ՝ վտանգ կար իրեն համար . գուցէ զարնուի : Լյոս կերպով ինքը վտանգէն աղատեցաւ . Բովինէլը վըտանգի մէջ է . այնքան սոսակ մէկէն վճարելու հարկ կը՝ անոր մահուանը պատճառ պիտի ըլլայ :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՐԱԳՐԻՍ

Յով. Պ. Տէր կրդ. Չամբար :

Միլիտ. Լալիօն :

Ի Պալի նոր խան :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԻԻՀԵՆՏԻՍԵԱՆ

* Ես ուրիշ չափ եղեւելէ անցան պարագրուիւններ խոյն հեղինակին մէջ
բայց մեր հոռ փան մէջ փանի քիչէ բաւական համարեցին :